

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra výtvarné výchovy

Knižní ilustrace ke zvolené literární předloze: Muž s dýmkou a houslemi – Arthur Conan Doyle

(„Book illustration to chosen literary model:
A Man with a Pipe and Violin – Arthur Conan Doyle“)

diplomová práce

Autor : Adam Konečný
Vedoucí diplomové práce : Mgr. Jiří Stejskal
Rok : 2007

Chtěl bych vyjádřit poděkování vedoucímu mé diplomové práce Mgr. Jiřímu Stejskalovi, za odborné vedení a rady, jež mi poskytoval v průběhu konzultací.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci: Knižní ilustrace ke zvolené literární předloze: Muž s dýmkou a houslemi – Artur Conan Doyle vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které cituji a uvádím v přiložené bibliografii.

V Č. Budějovicích dne 24. 4. 2007

Adam Konečný

Anotace

k diplomové práci
„Knižní ilustrace ke zvolené literární předloze:
Muž s dýmkou a houslemi – Arthur Conan Doyle“

Tato diplomová práce obsahuje teoretickou a praktickou část:

1. Praktická část:

- obsahuje soubor devíti ilustrací ke knize Arthura Conana Doylea *Muž s dýmkou a houslemi* (původní počet prací stanovený nad deset, byl v průběhu práce snížen z důvodu nesourodosti jednotlivých povídek– kniha je výběrem provedeným napříč původního členění autora , a bylo usouzeno, že by počet narušil celkovou kompozici na úkor jednotnosti.
- ilustrace jsou provedeny kombinovanou technikou
- prezentovány jsou volně (bez pasparty)
- k praktické části jsou přiloženy přípravné skici a zkušební tisky

2. Teoretická část:

- obsahuje tři hlavní části
- pojednání o oboru ilustrace
- rozbor knihy a zdůvodnění inspiračních vlivů
- zdůvodnění praktické části diplomové práce

Abstract

to the diploma thesis
„Book illustration to chosen literary model:
A Man with a Pipe and Violin – Arthur Conan Doyle“

This diploma thesis contains theoretical and practical parts:

1. Practical part:

- contains a collection of nine illustrations to the book „A Man with a Pipe and Violin“ by Arthur Conan Doyle (original number of ten works was decreased because of incogruity of separate stories – the book is the choice carried out differently compared to original intention of the autor and the higher number seemed to affect the general composition to the prejudice of uniformity.
- Illustrations are performed by combined technique
- They are presented free (without passe-partout)
- Preparatory sketches and experimental prints are enclosed in practical part

2. Theoretical part:

- Contains three parts
- Essay on illustration field
- Analysis of the book and the reasoning of inspiratory impacts

Obsah:

Obsah.....	4
1. Úvod	5
2.1 Ilustrace	6
2.1.1 K ilustraci obecně.....	6
2.1.2 Nejvýznamnější ilustrátoři dobrodružné literatury u nás.....	7
2.2 Sherlock Holmes a jeho příběhy.....	12
2.2.1 O autorovi příběhů Sherlocka Holmese.....	12
2.2.2 O postavě Sherlocka Holmese.....	13
2.2.3 Anglie 1880 – 1920.....	14
2.2.4 Bornovy ilustrace knihy <i>Muž s dýmkou a houslemi</i>	16
2.3 Zdůvodnění praktické části	19
2.3.1 Mé ilustrace.....	19
2.3.2 Použitá technika.....	19
3. Závěr.....	23
4. Literatura.....	24
5. Příloha.....	25

1. Úvod

Jako svou diplomovou práci jsem si zvolil obor knižní ilustrace a knihu povídek Sherlocka Holmese. Tento hrdina se stal mým oblíbencem již před několika lety a šance zabývat se jeho příběhy jinak, než jen jako čtenář, mě velice lákala. Kombinovaná technika, kterou jsem ilustrace provedl, je pro mé výtvarné vyjádření typická. Vychází z kresby, která je upravena grafickým programem. Právě počítačová grafika se stala mým koníčkem před několika lety a proto jsem ji do své práce zakomponoval.

Teoretická část mé diplomové práce obsahuje tři části. V nich jsem se zabýval oborem ilustrace, dále nastíněním obsahu a souvislostí literárního díla a popisem vlastní praktické části.

V první části jsou nastíněny náležitosti ilustrace, tak jak se vyvíjely během historie. Jsou zde uvedeny i některé názorové proudy v ilustraci. Protože kniha, ke které jsem ilustrace vytvářel patří do skupiny literatury dobrodružné, uvedl jsem i nejvýznamnější české představitele ilustrace v tomto oboru.

Druhá část se věnuje vlivům, které se otiskly v knize a které následně měly také vliv na mé ilustrace. Proto je zde shrnuta specifikace hlavní postavy, místa, kde se příběhy odehrávají a jiné souvislosti. Druhá část obsahuje i vyjádření k výborným ilustracím Adolfa Borna, jež tuto knihu doprovodili při jejím prvním vydání.

Ve třetí části jsou zdůvodněny techniky a způsob mého zpracování ilustrace. Je v ní obsažena jak technická část, zabývající se ruční prací a prací v grafickém programu, tak zdůvodnění obsahu prací.

2.1 Ilustrace

2.1.1 Ilustrace

Knihy je celek. Je společenstvím mnoha součástí a je jejím úspěchem, pokud tyto součásti jsou správně propojeny a navzájem se podporují. Asi nejvýznamnější vazbu takových součástí tvoří vztah literárního obsahu knihy a jejího ilustračního doprovodu. „Situace obou složek knihy, textu a ilustrace se v mnohém podobá, třebaže obecně vládne mínění o podřízené úloze ilustrace ve srovnání s literárním textem“¹ Obě tyto složky mají samozřejmě odlišnou funkci a nepoměrný význam souvisí zřejmě s historií knihy jako takové. Knihy existovaly mnohem dříve jako texty bez ilustrací. Ilustrace se objevují později. Stejně tak v období vzniku tištěných knih nebyl tištěný ilustrační doprovod tak běžný. Postupem času si však ilustrace vybudovala vlastní pozici v tištěných médiích. Zásadním zlomem bylo období, kdy jasně odeznívá snaha dekorativně doplnit knihu. A vzniká zájem udělat z ilustrace součást s odlišnou funkcí než má text, ale se stejně podstatným významem. Stačí tak nahlédnout do historie české ilustrace. „Vstupní kapitulu z dějin moderní české knihy napsali nadšení a neúnavní účastníci hnutí za krásnou knihu již v devadesátých letech minulého století.“² Už v té době se utvářel názorový proud, považující ilustraci za něco, co má stejnou výpovědní sílu jako text, a proto by se zájem tvůrců knih neměl zakládat na soupeření obou, nýbrž na jejich vzájemné spolupráci. Jako zásadní můžeme označit meziválečné období. Řada umělců té doby dala ilustraci nový směr. „Ve svých ilustračních pracích navazovala často na dějovou ilustraci předválečnou, ale zbavovala ji iluzivnosti a docházela ke zkratce, která byla podnícena již užíváním převážně černobílých grafických technik...“³ Styly a techniky dávají po válce široké možnosti. V sedmdesátých letech přichází opět nová vlna. „S oživeným zájmem o dobrodružnou literaturu i s důrazem na literaturu faktu umělci, kteří více čerpají z reality, jejichž ilustrace je věcnější, popřípadě epičtější, a jak už to při současném vývoji této výtvarné disciplíny ani není jinak možné, poskytuje ilustrátorovi prostor k vlastnímu uplatnění tím, že zdůrazňuje jeho úlohu jako vykladače literárního díla.“⁴ Chápání ilustrace se příliš nemění. V ideálním případě je tedy ilustrace samostatně fungujícím výtvarným dílem, které však ideálně doplňuje text knihy. Přitom je takové dílo do určité míry buď

¹ Holešovský F.: Ilustrace pro děti, Albatros, Praha 1977, s. 16

² Stehlíková B.: Ilustrace, Odeon, Praha 1984, s. 5

³ Tamtéž, s. 6

⁴ Tamtéž, s. 8

obsahově nebo asociačně spojené s dějovým obsahem. „Ilustrace názorně konkretizují představy, které se nabízejí čtenáři při četbě knihy, že cyklus ilustrací skýtá čtenáři opěrné body, v jejichž směru se může pohybovat fantazie čtenáře,...“¹ Faktem zůstává, že kniha nemůže bez literárního obsahu existovat, až na určité obory knihy, kdežto bez ilustrace ano. Snad i tento fakt vytváří u veřejnosti pocit, že ilustrační tvorba je něčím, co knihu pouze doplňuje.

2.1.2 Ilustrátoři dobrodružné literatury u nás

Zdeněk Burian (12. 2. 1905 – 1. 7. 1981)

Tento malíř a ilustrátor je opravdovou ikonou českého ilustrátorství a jedním z vůbec prvních ilustrátorů dobrodružné literatury u nás. Má velkou zásluhu na úspěších dobrodružné literatury v České Republice. Díky svým jedinečným schopnostem si získal ohromné množství obdivovatelů. Přes své ohromné nadání byl opomíjen tehdejšími režimem pro svou náklonnost k západní literatuře. Už od dětství se projevoval jeho talent, díky němuž byl už jako čtrnáctiletý přijat do druhého ročníku Akademie výtvarných umění.

Zdeněk Burian, ilustrace z knihy: Indiánské příběhy, výběr autorů 1987

Zdeněk Burian, ilustrace z knihy:F. Flose: Lovci kožešin, 1964

První knihu ilustroval už ve dvaceti letech. Díky nabídkám práce ukončil studium a pokračoval ve vývoji bez pedagogického směřování. Po letech vývoje a zdokonalování dosáhl prvního velkého úspěchu. „V roce 1932 vyšla v *Malém čtenáři* s Burianovými ilustracemi

¹ Holešovský F.: Ilustrace pro děti, Albatros, Praha 1977, s. 18

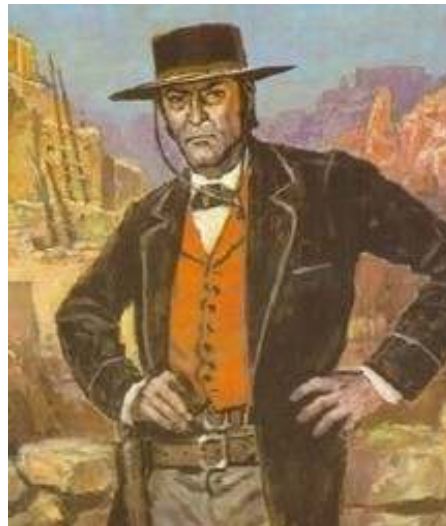
povídka Eduarda Štorcha *Lovci mamutů*, která se o pět let později rozrostla v bohatě ilustrovanou knihu.¹ Ta nastartovala jeho další kariéru. Burian zažil velký úspěch a díky ilustracím v knize mu byla nabídnuta práce na archeologických rekonstrukcích. V nich dosáhl ještě většího úspěchu díky své preciznosti a také smyslu pro intuici. Tyto malby jej proslavily i za hranicemi, kam se díky knižní podobě dostaly. Burian měl díky svým kvalitám příležitost ilustrovat knihy největších světových autorů dobrodružné literatury jakými byli Karel May, Jack London nebo Jules Verne. Se stejnou brilancí doplnil ilustracemi i české dobrodružné tituly. „Za svého života vytvořil přes 14 000 kreseb, obrazů a obrázků, jež doprovázely na 500 původních knižních titulů“² Burian, sám náruživý čtenář, se vždy dokázal vžít do díla, pochopit jeho myšlenku a čtenáři tak nabídnout maximální zážitek. Ovládal opravdu výtečně všechny techniky kreslířské, malířské i grafické. Nikdy příliš nedbal na trendy a stále razil stejný styl. Jeho foto-realistický romantismus zůstal už navždy stejný, stejně nepřekonatelný.

Gustav Krum (23. 3. 1924)

Další významnou postavou české ilustrace dobrodružných knih je Gustav Krum. V letech 1949 – 1954 studoval na Akademii výtvarných umění v Praze. Kromě ilustrací knih

Gustav Krum, ilustrace z knihy K. Maye: *Duch Llana Estacada*, Olympia, Praha 1989

Gustav Krum, ilustrace z knihy K. Maye *Petrolejový princ*, Olympia, Praha 1982

ilustroval i mnoho časopisů a nevyhýbal se ani komiksu, který nebyl v jeho době zrovna oblíbeným žánrem. K jeho komiksové tvorbě je však třeba říct, že rozhodně nebyl ortodoxním tvůrcem. Jeho komiksy spíše vycházely z jeho zkušeností s ilustracemi knih a chyběla jim

¹ Holešovský F.: *Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež*, Albatros, Praha 1989, s. 54

² Tamtéž, s. 53

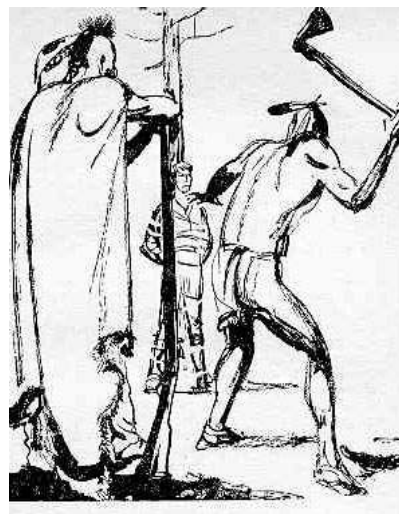
patříčná dynamika. O to víc proslul jako ilustrátor velkého množství „mayovek“. Zabýval se stejně jako Burian i ilustrací knih o archeologii. „Věcný zájem zavedl Gustava Kruma v oblasti beletrie především k dobrodružnému námětu, a svou schopnost iluzivního vyjádření projevil zejména v početných seriálech...“¹ Gustav Krum rozhodně krácel ve šlépějích svého vzoru Zdeňka Buriana, ale rozhodně se nedržel jeho formy. Podle atmosféry a obsahu textu dokázal svou práci posouvat od přesné tvrdé kresby až k malbě skoro impresivní.

Jaromír Vraštil (16.5. 1922 – 16.9. 1979)

Opět významná postava české ilustrace. „Od roku 1940 začal studovat na Uměleckoprůmyslové škole v Praze u profesora Jaroslava Bendy. Po přerušení, jež bylo způsobeno totálním nasazením, dokončil studium na VŠUP v roce 1948 u profesorů Antonína Strnadela a Františka Muziky.“² Tématicky se nejvíce zajímal o dobrodružnou literaturu,

Jaromír Vraštil, ilustrace z knihy E. Salgariho:
Město malomocného krále, 1977

Jaromír Vraštil, ilustrace z knihy C.J. Fenimorea
Lovci jelenů, Albatros, Praha, 1960

speciálně o příběhy o indiánech, kteří byli jeho vášní. Byl stejně jako Burian přívržencem názoru, že ilustrace se má plně podřítit příběhu jenž dokresluje. Od doposud uvedených ilustrátorů se však určitým způsobem liší. Převážnou část jeho obsáhlé ilustrátorské práce totiž tvoří klasické černobílé ilustrace často ve formě rytinové kresby. Také on do sbírky svých ilustrací nasbíral tituly takových autorů jako jsou: Jules Verne, James F. Cooper nebo Zane Grey.

¹ Holešovský F.: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989, s. 182

² Tamtéž, s. 414

Kamil Lhoták (25. 7. 1912 - 22. 10. 1990)

Kamil Lhoták není klasickým představitelem dobrodružné literatury pro dospělé, ale je rozhodně jedním z nejvýznamnějších ilustrátorů tohoto oboru pro děti a mládež. To však není jediný rozdíl, jímž se liší od ostatních uváděných ilustrátorů. Tento mnohokrát oceňovaný umělec neprošel žádným vzděláním v uměleckém oboru. Koníček, jenž jej bavil od dětství se mu však nakonec stal povoláním. „Skutečnost, že neprošel strohým školením

Kamil Lhoták, ilustrace z knihy M. Twaina:
Tom Sawyer a jiné povídky, 1975

Kamil Lhoták, ilustrace z knihy
K. Fedina: Transwaal, 1983

profesionálním, dává jeho kresbám i malbám zvláštní rys citové bezprostřednosti, který získává čtenáře na první pohled.“¹ Jeho nejčastěji kolorovaná kresba by se snad v některých případech dala označit až jako naivní. Snad právě proto si našla cestu do dětských rukou. Tento malíř, člen seskupení Hollar, doprovodil svými ilustracemi taková jména dětské dobrodružné literatury jako: Mark Twain nebo Arthur Ransome.

Adolf Born (12. 6. 1930)

Adolf Born je zejména ilustrátorem humorné a dětské literatury, přesto se v jeho díle objevuje na třicet dobrodružných titulů. Navíc mezi nimi byli i významná jména jako: Daniel Defoe, Jules Verne, Alexander Dumas nebo právě několik knih od Sira Artura C. Doylea. Adolf Born, mnohokrát oceněný umělec, vystudoval Vysokou školu uměleckoprůmyslovou a Akademii výtvarných umění v Praze. Typickým prvkem jeho tvorby je specializace na

¹ Holešovský F.: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989, s. 204

postavy, jejich vzhled, vlastnosti a charakter. Jeho postavy často nebývají v pohybu, díky čemuž působí o to víc ikonicky. Born často ve svých ilustracích pracuje s humorem a nadsázkou, kterou mistrně ovládá. „U knihy, kterou ilustruji, vždy musí být určitý náboj humoru. Ten je kupodivu přítomen stejně tak u *Robinsona* jako u *Tří mušketýrů*.“¹

Adolf Born, ilustrace z knihy N. V. Gogola
Mrtvé duše, 1979

Adolf Born, ilustrace z knihy D. Defoea:
Robinson Crusoe, 1996

Typický je i jeho styl obrysové kresby a šrafury. Původně byla jeho hlavní technikou barevná litografie, později začal rovnoměrně dělit své síly mezi kolorovanou kresbu a právě litografii. Born je znám i svou prací pro televizi a film. Borna rozhodně můžeme zařadit mezi nejpracovitější a nejuznávanější ilustrátory naší země.

¹ Hutařová I.: Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež, Tauris, Praha 2004, s. 14

2.2 Sherlock Holmes a jeho příběhy

2.2.1 O autorovi příběhů Sherlocka Holmese

Skotský spisovatel Sir Arthur Conan Doyle, se asi nejvíce proslavil příběhy Sherlocka Holmese, a Profesora Challengerera. Narodil se v Edinburghu v roce 1859. Po absolvování přípravné jezuitské školy nastoupil v Edinburskou universitu, kde až do roku 1881 studoval lékařství. Po ukončení studia začíná první lékařskou praxi a také cestuje jako lodní lékař. V roce 1885 získává doktorát v oboru degenerace nervových transmiterů. Ve stejném roce si vzal svou první ženu Louisu Hawkinsovou, se kterou měl dvě děti. Ta však v roce 1906 umírá na tuberkulózu. Doyle si o rok později bere svou platonickou lásku Jean Leckieovou ,s níž má další tři děti. V roce 1901 studuje ve Vídni oční lékařství, aby si po svém návratu mohl otevřít ordinaci v Londýně. Úspěchy se však nedostavují. Doyle vlastně nikdy nebyl nijak zvlášť vytiženým lékařem, a proto v této době také nejvíc píše. Asi o pět let později se začíná angažovat v politice. Dvakrát kandiduje do parlamentu, avšak ani jednou neuspěje. Později umírá jeho druhá žena, nedlouho potom jeho bratr a syn, a ve válce také jeho bratrance. Tyto příhody otevírají poslední část jeho života spojenou se spiritualismem. K němu se totiž právě po tragických událostech přiklonil a hledal v něm útěchu. Fascinovalo jej kouzlení a mystifikace, přátelil se s kouzelníkem Harry Houdinim, a z mystifikací a tajů magie čerpal i ve svých pozdějších románech. Sir Artur Conan Doyle byl 7. července 1930 nalezen na zemi své zahrady, jak svírá v křeči svou ruku, nedlouho nato umírá. Po celou dobu jeho života bylo psaní jeho velkým koníčkem. Doyle neuvažoval o tom, že by se jím mohl živit: „jeho snem bylo napsat velký – a pochopitelně i úspěšný – historický román.“¹ Pravdou také je, že úspěch jeho děl, zejména příběhů detektiva Sherlocka Holmese, se dostavil až po jeho smrti. Díla byla i za jeho života uznávána, ale byla považována spíše za průměrné literární počiny. Jisté je však to, že ať chtěl nebo nechtěl, převedl velkou část svého života do osobností svých literárních hrdinů. Doyle začal psát a vydávat poměrně brzo. V devatenácti letech mu vychází 1. novinový článek. V roce 1887 mu vychází první povídka *Studie v šarlatové* (*Study in Scarlet*), kde se poprvé objevuje postava Sherlocka Holmese. Po dalších povídkách tištěných jako seriál v novinách přichází první kniha *Dobrodružství Sherlocka Holmese* (*The Adventures of Sherlock Holmes*). S detektivem Holmesem tráví většinu času až do roku 1917, kdy dokončuje knihu *Poslední poklona Sherlocka Holmese* (*His last bow*). Je známo, že v průběhu

¹ Grym P.: Sherlock Holmes & ti druzí, Vyšehrad, Praha 1988, s. 67

let přestal mít autor Holmese v lásce, a knihu zakončuje povídkou *Poslední případ* (v angličtině nazvanou shodně jako celá kniha *His last bow*), která měla být původně opravdu poslední. Doyle byl opravdu uražen, že neslaví úspěchy s historickým románem, ale s díly, jež považuje za podřadná. Nakonec však byl přesvědčen jak svým okolím, tak velkým počtem fanoušků, a Holmese zázračně oživuje. Okolo roku 1895 se plně věnuje psaní historických románů jako je třeba *Bílá společnost* (*The White Company*), ale i politicko-historických dokumentů, z nichž nejznámější je *Historie Búrské války* (*The Great Boer War*). Rokem 1912 začíná nová etapa jeho života, píše nový román s postavou Profesora Challengera, který je jedním z jeho nejznámějších a nejoblíbenějších děl- *Ztracený svět* (*The Lost World*). O jeho dobrodružstvích píše až do konce života a do jeho příběhů se silně promítne jeho láska ke spiritualismu, který jej tak fascinuje, že spisuje celou *Historii spiritualismu* (*The History of Spiritualism*). K Sherlocku Holmesovi se vrací necelé tři roky před svou smrtí, tedy v roce 1927, a to knihou *Archív Sherlocka Holmese* (*The Case-book of Sherlock Holmes*).

2.2.2 O postavě detektiva Sherlocka Holmese

Vznik postavy Sherlocka Holmese není žádným tajemstvím. V podstatě v každé knize o něm se dozvíme, z jakých pramenů byla utvořena. Doyle důmyslně propojil charakter a zjev osobností, jak z jeho života, tak z literárních děl. Z postavy Augusta Dupina od Doylova vzoru Edgara Allana Poea si vypůjčil jeho systematickosti. „Už v úvodu povídky v rozmluvě s nejmenovaným přítelem-vypravěčem věnuje Dupin nemálo pozornosti analýze jako takové a rozvádí tu zásady, které vzápětí (s jistou nadsázkou) prakticky realizuje čtením myšlenek svého přítele a posléze i rozluštěním brutální vraždy,...“¹ Z postavy Pana Lecoqa od autora Emila Gaboriaua zase sebejistotu. „Pan Lecoq (tak zdvořile mu autor říká i v běžném vyprávění, snad aby s jemnou ironií podtrhl zdvořilý odstup i úctu k této veličině) je totiž trochu ješitný na to, co umí.“² A také lásku k převlekům. „A jeho pokoj je čímsi mezi pracovním spisovatelem a hereckou šatnou. Jeho převleky jsou tak dokonalé, že uvádějí v omyl nejen přátele a nejbližší spolupracovníky...“³ Doyle však nečerpal jen z literatury. Chování jednoho z učitelů z Edinburské koleje, Josepha Bella, mu učarovalo natolik, že z něj vytvořil jeden z typických znaků Holmesovy osobnosti. „Starý pán se prý nejednou s chutí bavíval tím, že podle různých charakteristických maličkostí v oděvu, chování, zjevu nebo dialektu

¹ Grym P.: *Sherlock Holmes & ti druzí*, Vyšehrad, Praha 1988, s. 47

² Tamtéž, s. 57

³ Tamtéž, s. 56-57

žáka usuzoval na jeho původ, povahu a záliby. Většinou se prý nemýlil. A Doyle jeho vynikající ostrozrak a hravou zálibu dovedl na stránkách knih až k absurdní dokonalosti.¹ Autor čerpal v povídkách i z vlastních zážitků a znalostí. Proto čtenáři jistě neuniknou Holmesovy nadprůměrné lékařské znalosti, nebo třeba znalost specifik odlišných kultur různých zločinců, zejména Afričanů. Ač bývá často označován jako džentlmen, nemusela by to být jediná specifikace jeho osoby. Například v povídce *Musgraveský rituál* jej doktor Watson popisuje těmito slovy: „...a přestože si potrpěl na jistou střízlivou eleganci v oblékání, ve svých osobních návycích byl nicméně jedním z největších nepořádků, jací kdy doháněli svého spolubydlícího k šílenství.“² V mnoha příbězích se o něm zmiňuje jako o „bohémovi“ a náruživém kuřákově. A takto jej popisuje v příběhu *Studie v šarlatové* (*Study in Scarlet*): „Sama jeho osoba a vzhled musely vzbudit zájem i toho nejpovrchnějšího pozorovatele. Byl šest stop vysoký a tak hubený, že vypadal ještě vyšší. Oči měl, až na ty vyjimečné chvíle, o nichž jsem se zmínil - bystré a pronikavé. Jeho tenký orlí nos dodával jeho tváři výraz ostražitosti a rozhodnosti. I jeho vyčnívající, čtverhranná brada byla známkou energické povahy. Ruce měl stále potřísněné inkoustem a chemikáliemi.“³ K postavě Sherlocka Holmese neodmyslitelně patří i jeho věčný stín, doktor John H. Watson. Člověk tvořící kontrast ku svému příteli svou hovorností, lidskostí a absencí oněch zázračných vlastností, jimiž oplýval jeho přítel. Kromě postav různých padouchů, zlodějíčků, nebo vrahů zde vystupuje osoba profesora Moriartyho, a zástupci Scotland Yardu.

2.2.3 O Anglii 1880 – 1920

Pro moje ilustrace hrál neméně podstatnou roli obraz Anglie v době, kdy se děj příběhů odehrává. Právě její tvář tvoří neodmyslitelnou kulisu všech příběhů Sherlocka Holmese. Je známo, že příběhy nejsou psány jako historická próza, nýbrž jako próza současná. Sám Doyle nechal poměrně velké množství datací, a tak se Holmes postupem času díky svým fanouškům dočká zmapování celého svého života. „V pátek ráno, čtvrtého března (1881) – jak si Watson poznamenal do svého deníku – Holmes svému spolubydlícímu konečně odhalil, že pracuje jako detektiv a poradce.“⁴ Z toho také plynou historické souvislosti, které se do knihy promítly. Jak tedy vypadala Anglie konce 19. a začátku 20. století? Definuje ji velké množství změn. Její politika je kupříkladu v historických souvislostech označována jako imperiální, ale

¹ Grym P.: *Sherlock Holmes & ti druzí*, Vyšehrad, Praha 1988, s. 70

² Doyle A.C.: *Muž s dýmkou a houslemi*, Albatros, Praha 1987, s. 114

³ Doyle A.C.: *Studie v šarlatové*, JOTA, Brno 1997, s. 4-5

⁴ Baring-Gould W.S.: *Sherlock Holmes z Baker Street*, JOTA, Brno 2006, s. 60

daleko častěji jako koloniální. To znamená žijící a řídící se silnou ekonomikou, která pramenila z důsledku silné produkce britských kolonií zejména v Africe a Asii. Na druhé straně Anglie postupně přechází k právu: "Self Rule", čili samosprávě. A tvoří dominia s vlastními zákony a vládou. „Takovým dominiem se stala Kanada(1867) a dále Austrálie(1901), Nový Zéland(1907) a Jihoafrická Unie(1909), v níž však převažovalo původní obyvatelstvo.“¹ Období průmyslové revoluce odeznívá a Anglie je předobrazem civilizovanosti a demokracie. Objevují se první sociální jistoty, zkracování pracovní doby, zvyšování mezd, nebo také povinná školní docházka pro všechny. Období často nazývané viktoriánskou érou, je však specifické i řadou jiných věcí. „ Ve Velké Británii, nejbohatší zemi té doby, můžeme velikost třídních protikladů objasnit na propočtech rozdělení národního jmění, které pochází z let 1905-1909. Podle nich mělo z dvaceti miliónů osob výdělečně činného obyvatelstva království pouze necelých dva a půl miliónů osob nějaké jmění. Zbývajících sedmnáct a půl miliónu osob musíme označit za nemajetné či chudé...Mezi dva a půl miliónu nemajetných osob existovaly ovšem rovněž velmi příkré rozdíly. Přes 61 procent osob této kategorie byli lidé hmotně strádající, nebo těžce zápasící o svou existenci...“² Z těchto faktů jasně pramení, kam detektiva Holmese i jeho přítele Watsona zařadit. Patřili stejně jako převážná část jejich zákazníků do privilegované části obyvatel. Také díky tomuto rozložení financí ve společnosti měl Holmes stále plno práce. „ V širším slova smyslu byl životní styl určován charakterem práce, množstvím volného času jednotlivých tříd a vrstev, rozsahem vzdělanosti a stupněm demokratizace kultury a mnoha dalšími faktory. Měl jistě značné místní i sociální rozdíly, jako společný rys však vystupuje do popředí kontrast mezi "viktoriánskou" morálkou přísně monogamní rodiny, s konvencemi, jež regulovaly a potlačovaly lidské instinkty a zřetelným uvolněním morálky, částečnou emancipací žen a všeobecně revoltou proti viktoriánskému kódu chování na počátku 20. století“³ Rozdíly jsou rozeznatelné i mezi životem ve městech a na vesnici, také proto zájem o život ve městech obecně roste. Ještě jedna vlastnost byla ve viktoriánské společnosti typická. Byl to zájem o vědu a její nové poznatky. Věda získávala u této společnosti nové postavení. Byla důvěryhodná a vážená. Vše co bylo vědecky ověřeno, bylo považováno za jisté a nevyvrátitelné. To samozřejmě na druhé straně vzbudilo zájem o rozvoj a nové objevy. „Zdokonalení mikroskopu a barviv i speciálních preparátů pro výzkum složení biologické

¹ Charvát J.: Světové dějiny, SPN, Praha 1967, s. 399

² Charvát J.: Dějiny Novověku III, SPN, Praha 1973, s. 114

³ Tamtéž, s. 251

tkáně umožnilo velmi prudký rozvoj fyziologie, farmacie a klinického lékařství.¹ Tyto poznatky nenechával bez povšimnutí ani Artur Conan Doyle. Jako lékař se o většině z nich dozvěděl a s určitým vzrušením je zařazoval do svých příběhů. „Už to mám! Reakci kterou lze urychlit jenom hemoglobinem a ničím jiným...Pro soudní lékařství je to jeden z nepraktičtějších objevů posledních let. Nechápete, že právě tento objev umožní se stoprocentní jistotou určit, zda jde o krvavé skvrny nebo skvrny jiného původu?“² Čtenáři se tak zajímavou formou dozvídali o nových objevech v biochemii, fyzice, ale i psychologii. Ještě větší vliv má na většinu příběhů místo kde se odehrávají. Londýn té doby přesně kopíroval sociální situaci, a proto zde najdeme bohaté ulice jako je právě Baker Street ve čtvrti Marylebone, kde má svůj dům slavný detektiv, King's cross a jiné bohaté bulváry plné nové zdobné viktoriánské architektury. Nedaleko od nich se však nachází přístav se svými spleťnými uličkami nebo třeba proslulá čtvrť Soho plná přistěhovalců, bohémů a zlodějů. Všechny tyto detaily utváří kulisy a atmosféru, bez které by Sherlock Holmes a jeho příběhy nebyli tím, čím jsou.

2.2.4 Bornovy ilustrace knihy *Muž s dýmkou a houslemi*

Knihy *Muž s dýmkou a houslemi*, ke které jsem se rozhodl vytvořit ilustrace se své ilustrované podoby už dočkala. V jejím prvním a zatím i posledním vydání ji ilustracemi výtečně doprovodil Adolf Born. Dá se říct, že se jedná o jediné ilustrace k této knize na světě,

Původní ilustrace S. Pageta k povídce *Musgraveský rituál*

Původní ilustrace S. Pageta k povídce *Stříbrný lysáček*

neboť pod stejným názvem nikde ve světě nevyšla sbírka těchto povídek, která je sbírkou ze čtyř z celkem jedenácti původních knih, tak jak je rozčlenil sám Sir Artur Conan Doyle. Pro

¹ Charvát J.: Dějiny Novověku III, SPN, Praha 1973, str. 211

² Doyle A.C.: Studie v šarlatové, JOTA, Brno 1997, s. 3

knihu vybrala z těchto čtyř knih jednotlivé příběhy Jarmila Rosíková. Samozřejmě jednotlivé anglické originály obsahovaly ilustrace od svých prvních vydání. Ty doprovázel, jak jinak než Angličan, Sydney Paget. Ilustrace v knize *Muž s dýmku a houslemi* jsou klasickou ukázkou Bornovy techniky kresby tuší na mokrý papír. Jsem přesvědčen, že tato technika knize opravdu sluší. Bornova technika dodává knize na atmosféře a styl jeho kresby zase vystihuje charakter postav. Právě na postavách a jejich osobitosti je jeho projev také založen, proto můžeme na stránkách pozorovat opravdu prohnané zločince, kteří už svým vzhledem prozrazují o své osobnosti vše. Na straně druhé zde najdeme chudáčky oloupené i zdánlivě neškodné a milé podvodníky a zlodějíčky, to vše se správnou dávkou nadsázky a humoru. Bez povšimnutí nemůžeme nechat ani zevnějšek zobrazovaných. Jejich oděv Born zjevně studoval, neboť se neuvěřitelně přesně shoduje s oděvem tehdejších Angličanů. Samotná charakteristika Sherlocka Holmese zůstává stejná jako před sto lety. Vysoký, hubený, detektiv – gentleman, s ostrými rysy a licousy. Tak jej zobrazuje i Born, i když ten se nebojí udělat Holmese ještě vyhublejšího s ještě ostřejšími rysy, podle tradice v dlouhém kabátu, často se šálou, nevýraznými kalhotami a samozřejmě neodmyslitelnou vycházkovou čepicí a dýmku. Co se týče barevnosti, dokázal malíř skvěle udržet poměr mezi barevností a zatónováním pro vytvoření atmosféry. Co je na ilustraci, jak jsem měl šanci poznat, asi nejtěžší, je vybrat ten správný okamžik, který ilustrací doprovodíte. Právě na to zřejmě Born kladl důraz.

Ilustrace A. Borna k povídce
Nemocný detektiv

Ilustrace A. Borna k povídce
Poslední případ

Jeho ilustrace jsou jako klid před bouří. Působí tajemně, ale divákovi prozradí jen to nejnnutnější. Malíř je navíc sám doplnil vlastními popiskami, které většinou nepocházejí ze samotného textu. Navíc se ani nedrží jednotného formátu. Ilustrace vždy uvádí kapitolu, ale tu a tam se objeví malá ilustrace, někde zase velká a tak je znát, že malíř si s ilustracemi opravdu

pohrává. Jediné, co mi Bornových ilustracích chybí, je okolí děje. Toho se naopak malíř skoro netkne. Například dobová architektura, pro Anglii té doby tak typická, je pro mě neodmyslitelným faktorem každé z Doylových povídek, proto jsem se rozhodl vycházet mimo jiné také z nich. Na druhé straně je pravdou, že by bylo zřejmě těžké spojovat osobitost postav s důkladným vylíčením okolí.

2.3 Zdůvodnění praktické části

2.3.1 Mé ilustrace

Z Bornova stylu zobrazení jsem podstatě vycházel a byly pro mě také prvním impulsem. Knihu *Muž s dýmkou a houslemi* jsem si oblíbil už před několika lety a také jsem se k ní nejdnou vrátil. Proto mě lákala možnost zkusit ilustrovat právě ji a snad i trochu konfrontovat ilustrace, které jsem dobře znal. Nechtěl jsem je napodobovat už proto, že svým kresebným projevem se od Borna velice liším. Proto jsem začal přemýšlet opačně než on. Uvažoval jsem o povaze ilustrace. Jejím úkolem je doprovodit text a snad také čtenáři navodit jeho atmosféru. Neměla by mu však brát prostor pro fantazii. Proto jsem zpočátku uvažoval spíše o ztvárnění míst, kde se děj odehrává. Na počátku bylo hlavním úkolem dokázat převést Londýn a jeho okolí do mých kreseb. Zkoušel jsem kreslit ulice, zákoutí, ale úspěch se nedostavoval. Proto jsem začal prohlížet fotografie Londýna od roku devatenáct set až devatenáct set dvacet a vstřebávat co nejvíce z tehdejší atmosféry (viz příloha I.). V tu dobu jsem také znova začal pročitat povídky a hledat místa v textu, jež bych chtěl doprovodit ilustracemi. V té době začaly mé kresby dosahovat podoby jakou jsem si představoval. Společně s těmito kresbami jsem zkoušel kresby postav. Ačkoliv jsem je chtěl nechat v určité anonymitě, čtenáře jsem o ně připravit nechtěl. Navíc se tím i naplňoval můj původní záměr, vytvořit ilustraci kombinovanou technikou.

2.3.2 Použitá technika

Od úplného počátku jsem věděl, že mám zájem dělat kombinovanou techniku, která by spojovala určitou techniku grafickou s dokončením a úpravou v počítačovém programu. U techniky, kterou jsem zvolil je logickým zájmem rozmnožit něco, co samo v grafické podobě rozmnožit nelze. Samotnou grafickou techniku, kterou jsem použil, jsem poprvé viděl až při studiu na fakultě a velice mě zaujala. Vzpomněl jsem si na ni, když jsem uvažoval o ilustraci knihy, která měla spočívat zejména na atmosférickém zobrazení dobové scenérie. Její náhodné stopy po tužce ve mně vyvolávaly pocit určité omšelosti a zašlosti. Už první pokusné tisky mi připomínaly staré fotografie, a ve chvíli, kdy jsem grafiku otiskl v hnědé barvě, věděl jsem, že jsem na správné cestě. Kresba měla grafiku následně doplnit. Přes různé pokusy, aby se kresba podobala alespoň částečně monotypické podobě tisku, jsem nakonec přirozeně došel

ke kresbě, silně se lišící od podoby grafiky, přesto jsem byl spokojen. Věděl jsem totiž od začátku, že nechci dosáhnout úplného splynutí a propojení kresby a grafiky. Chtěl jsem, aby grafika znázorňovala místo jako takové, a aby teprve postavy zatáhly na toto místo povědomí zločinu, jenž se tu stal, stane, nebo právě probíhá.

Pracovní postup, který jsem uplatnil u své práce se dá rozdělit na tři části. První část je ruční a jedná se o tiskovou techniku. Po ní následuje kresba, která grafiku doplňuje. Celá práce je dokončena nascanováním obou ručních technik a jejich následným sloučením a úpravou v grafickém programu. Výsledným produktem je digitální tisk.

Technika, kterou jsem praktickou část své práce zahájil, se pohybuje na pomezí grafických technik. Je sice tiskem jako takovým, nicméně ten neprobíhá v lisu, nýbrž okamžitě. Zejména však tato technika nemůže být rozmnožována. Při práci totiž vzniká jedno originální dílo, a to i přes tištěnou podobu nelze rozmnožit. Ani samotná specifikace a vytyčení této techniky není tak jednoduché. V materiálech, zabývajících se grafickými technikami není přímo uváděna. Proto musím vyjít z příbuzných, či podobných. Jako nejpodobnější technika se jeví technika monotypie. Ta je příbuzná především tím, že při tisku vzniká pouze jediný originál, navíc se barva nanáší na desku a tiskne se na papír. Výsledný tisk však vzniká v lisu. Monotypie je navíc na pomezí technik tištěných z plochy. Mé grafické práce naproti tomu vznikají teoreticky jako tisky z výšky. Tím se pro změnu podobají jiné grafické technice, a to protisku. Příbuznost v tomto případě spočívá zejména ve způsobu práce. “Kreslí se tvrdší tužkou, volně bez opírání ruky nebo z opěrného můstku, vždy tak, aby nic, kromě kreslicího hrotu, nepřicházelo do styku s papírem“¹ Měkký kryt, jak se také protisku říká, je však tímto postupem teprve zahajován. Vyrývá se totiž právě onen měkký voskový kryt kovové desky. Protisk je tedy tiskem z hloubky. Jsou zde samozřejmě i jiné odlišnosti. U techniky, kterou jsem používal může být kreslicí hrot i měkký v závislosti na tvrdosti stopy jeho otisku. Také deska, ze které se snímá barva nemusí být hladká, ale může mít profil, tak jak je tomu i v mém případě.

Postup je tedy následovný. Na podkladovou desku, jejíž velikost se mění podle formátu papíru či tisku, se nanáší spíše hustší tiskařská barva, v mém případě neředěná, aby k ní papír ihned nepřilnul. Na ni se přiloží papír, na který se následně kreslí. K obtisku však nemusí být

¹ Rambousek J.: Slovník a receptář malíře grafika, Státní nakladatelství krásné literatury hudby a umění, Praha 1953, s. 352

použita jen tužka, ale i prsty nebo předměty, které svým tlakem způsobí obtisk barvy. Čím větší je plocha a tlak, jenž je na ni vyvíjen, tím výraznější je otisk barvy, která může tvořit mapy, které zcela popírají způsob tlaku, jímž byly provedeny. Stejně jako může být různá podkladová plocha, může být různý i papír. Jeho gramáž by měla být spíše nižší, aby dovozovala i jemnou kresbu. Teoreticky je možná i profilace papíru.

Druhou fází práce byla kresba. Ta byla prováděna měkkou tužkou na pauzovací papír. Ten byl zvolen kvůli kontrole s původní grafikou, se kterou měla být následně kresba sloučena a také pro své dobré vlastnosti při následném scanování.

Kresba i grafika byly následně naskanovány v přístroji HP Scanner 4370 s výstupní kvalitou 200 dpi. Poté už práce pokračovala v grafickém programu Corel Photopaint 8, který je součástí programového balíčku Corel Draw 8, který je jedním z nejlepších a nejvyužívanějších v oboru počítačové grafiky. Program Corel Photopaint je určen k úpravě bitmapové grafiky. Práce s převodem vektorové a bitmapové grafiky byl nakonec zamítnut pro svou složitost, časovou náročnost, a také nevyužitelně vysokou kvalitu. Postup práce v grafickém programu probíhal následovně. Scanované digitální kopie grafiky byly v programu vyříznuty a tím byla upravena jejich výsledná velikost. Po této úpravě následovala korekce barev, světlosti, jasů a kontrastu. Tím byla práce na grafice dokončena. Práce byla uložena a nadále sloužila už jen jako pozadí pro další práci. Postup u kresby byl náročnější. Kresba totiž také vystupuje jako bitmapa, ale pokud chceme samostatně přenést pouze kresbu (bez okolního pozadí) musí fungovat a vystupovat jako „plovoucí objekt“. Ten vzniká ohraničením dané kresby od okolního pozadí. To provádí buď program sám pomocí funkce, která od sebe oddělí jednotlivé „doty“ (miniaturní čtverečky z nichž se skládá celý obraz) náležící kresbě a pozadí a utvoří tak daný objekt, nebo lze toto provést ručně. V mém případě byl objekt vytvářen kombinací práce ruční a práce programu. U vzniklého plovoucího objektu byla následně upravena barva, odstín, jas, kontrast a světlost a objekt byl přenesen na pozadí tvořené grafikou. Po korekci velikosti, přenesených objektů byli dané objekty sloučeny s pozadím. Ke sloučení, které provádí program sám dochází prolnutím a sloučením okrajových „dotů“ s pozadím. Síla a hloubka prolnutí lze samozřejmě nastavit (celý postup viz příloha II.). Výsledný digitální obrázek je následně uložen a vytištěn ve formátu JPG. Výsledné ilustrace byly vytištěny na papír. Výhodou tohoto postupu práce je i digitální záloha, která by mohla být zahrnuta jako ilustrace v případné elektronické podobě knihy.

3. Závěr

Už při volbě tématu mé diplomové práce jsem si uvědomoval dva hlavní problémy, se kterými si budu muset poradit. V průběhu práce se tyto problémy proměnily ve výzvy. Jednalo se o zvládnutí techniky, a to jak v části ruční, tak v části s grafickým programem a také obsahovost a přiměřenost ilustrace.

První výzva se dařila plnit poměrně lehce. Práce mě velmi lákala a tak energie a chuť přicházely samy. Pokud jsem v některých případech přesně nevěděl jak se rozhodnout, během pár skic nebo pokusných tisků se správná cesta vždy ukázala. Při práci s grafickým programem už takto pracovat nešlo, nicméně při ní jsem už přesně věděl, co od programu potřebuji a mé zkušenosti získané i díky kurzům absolvovaným ve škole mi zde stačily. Byl jsem rád, že jsem našel cestu mezi klasickou ilustrací a využitím počítače. Je to způsob, který má budoucnost, a jak se ukázalo, i v mé práci může překonávat určité složitosti spojené s technikou samotnou. Samozřejmě, jeho využití v tomto oboru je stále minimální, ale jistě plně pronikne i do něj.

Udržet souvislost a vztah mezi ilustrací a příběhem je, jak jsem měl možnost zjistit, jedna z nejsložitějších věcí při celé práci. Snažil jsem se nejen o to vybrat vhodný okamžik, který ilustrovat, ale také o to, aby ilustrace znázorňovala mé vlastní pocity a dojmy, a zároveň nechávala dost prostoru pro fantazii čtenáře. Právě tento faktor mě nejvíce zpomaloval v mém úsilí. Byl jsem rád, že se tím vytvořil pocit sebekontroly. Na straně druhé přicházely situace, kdy jsem mohl ustoupit, ale neudělal jsem to, neboť jsem věděl, že tím ilustrace ztratí můj podpis, můj způsob vyjádření. V tu chvíli jsem si uvědomoval, že způsob zpracování ilustrace v mém podání nemusí čtenáři zamlouvat. Podstatné však podle mého názoru je to, zda ilustrace nestojí obsahově v rozporu s čtenářovou interpretací, či představou příběhu a nezpůsobí tím nějakou újmu samotnému příběhu. Myslím si, že v tomto pohledu zůstávají mé ilustrace osobité a přitom prostor pro fantazii nechávají čtenáři samotnému.

4. Literatura

Baring-Gould W.S.: Sherlock Holmes z Baker Street, JOTA, Brno 2006

Charvát J.: Dějiny Novověku III, SPN, Praha 1973

Charvát J.: Světové dějiny, SPN, Praha 1967

Doyle A.C.: Muž s dýmkou a houslemi, Albatros, Praha 1987

Doyle A.C.: Studie v šarlatové, JOTA, Brno 1997

Grym P.: Sherlock Holmes & ti druzí, Vyšehrad, Praha 1988

Hlavenka J.: Corel Draw 10 – podrobná příručka, Computer Press, Brno 2001

Holešovský F.: Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež, Albatros, Praha 1989

Holešovský F.: Glosy k vývoji české ilustrace pro děti, Albatros, Praha 1982

Holešovský F.: Ilustrace pro děti, Albatros, Praha 1977

Hutařová I.: Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež, Tauris, Praha 2004

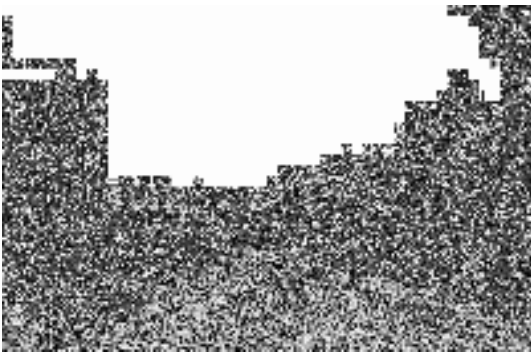
Rambousek J.: Slovník a receptář malíře grafika, Státní nakladatelství krásné literatury hudby a umění, Praha 1953

Stehlíková B.: Ilustrace, Odeon, Praha 1984

6. Přílohy

- I. Dobové fotografie Londýna
- II. Ukázka přenosu kresby

I.

Fotografie Londýnských čtvrtí z období roku 1887 – 1912
z internetové stránky www.urban75.org

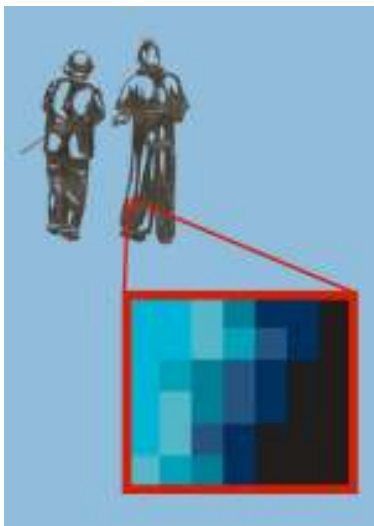
II.

Původní nascanovaná kresba, ještě na podkladovém papíře.

Samotná kresba sejmutá z podkladového papíru: nyní figurující jako plovoucí objekt.

Kresba sloučená s pozadím(zde pro příklad modré) – v detailu je vidět, jak program přizpůsobil jednotlivé „doty“ s modrým pozadím.